

Marzena Oświęcimska

Formy spędzania czasu wolnego przez uczniów gimnazjum – wyniki badań

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (36-37), 221-227

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Formy spędzania czasu wolnego przez uczniów gimnazjum – wyniki badań

Problematyka czasu wolnego jest przedmiotem wielu dyscyplin naukowych, a także polityki społecznej realizowanej przez instytucje państwowe i organizacje pozarządowe. Czas wolny jest nieodłącznym elementem codziennego życia człowieka i ma duży wpływ na jego rozwój psychiczny i fizyczny oraz na jego samorealizację. W potocznym znaczeniu pojęcie czasu wolnego rozumiane jest jako pojęcie przeciwstawne do pojęcia pracy występującej w postaci wysiłku fizycznego lub umysłowego.

Pojęcie „czas wolny” jest związkiem frazeologicznym składającym się z rzeczownika rodzaju męskiego CZAS i przymiotnika WOLNY. W znaczeniu słownikowym *czas wolny* to czas, w którym nie pracujemy, nie uczymy się, nie mamy żadnych obowiązków i możemy robić to, na co mamy ochotę¹. Źródła etymologiczne wyraz *czas* lokalizują jako zwrot rodzimy, ogólnosłowiański w polszczyźnie, poświadczony już od XIV wieku i rozumiany jako nieprzerwany ciąg chwil, trwanie, a wyraz *wolny* odnoszą do *woli* rozumianej jako dyspozycje psychiczne człowieka do świadomego i celowego regulowania swego postępowania, do podejmowania decyzji i wysiłków w celu realizowania pewnych działań, przyjęcia pewnych postaw².

Istota pojęcia „czas wolny” nie była znana w początkach dziejów ludzkości. Rozumienie jego sensu w czasie tworzenia się pierwszych kultur było dość zróżnicowane, ale z reguły sprowadzało się do pojęcia „odpoczynku”. Ludy pierwotne, wędrując w poszukiwaniu dogodnego miejsca pobytu, polując w celu zdobycia pokarmu, czas wolny przeznaczały na odpoczynek i sen. W starożytności istniejący podział społeczeństw na wolnych obywateli i niewolników wyraźnie zróżnicował formy wolnego czasu. Niewolnicy czas wolny poświęcali na odpoczynek i regenerację sił fizycznych, a wolni obywatele, ciesząc się z dobrodziejstwa czasu wolnego od pracy, poświęcali go na przyjęcia, zabawy, polowania oraz uprawianie różnych sportów. W mentalności starożytnych Egipcjan, Greków i Rzymian tworzenie dóbr kultury, udział w uroczystościach i ceremoniach religijnych były wówczas rozumiane jako rodzaj rozrywki, a nie praca (w dzisiejszym rozumieniu tego słowa).

¹ Słownik języka polskiego, red. M. Bańko, PWN, Warszawa 2007, t. 1, s. 271.

² Patrz: A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927; K. Długosz-Kurczabowa, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, PWN, Warszawa 2005.

Wędrowki lądowe, żeglownanie, prowadzenie wojen w czasach starożytnych nie wynikały tylko z chęci poznania ówczesnego świata, ale motywowane były w znacznej mierze chęcią zdobycia dóbr materialnych i władzy nad podbitymi narodami. W czasach średniowiecznych niewiele się zmieniło w sensie rozumienia istoty czasu wolnego. Zmianie uległy jedynie niektóre formy zachowań, przyjmując charakter religijny.

Dopiero w czasach nowożytnych, gdy zaczęły tworzyć się załóżki przemysłu i powstała nowa warstwa społeczna skupiająca ludzi najmowanych do wykonania określonej pracy, pojęcie czasu wolnego zaczęło nabierać znaczenia. Gdy rozwijająca się klasa robotnicza i powstające związki zawodowe podjęły walkę o ograniczanie czasu pracy, powstał problem form i sposobów spędzania czasu wolnego. Problemy te stały się obszarem zainteresowań teoretycznych i badawczych nowo tworzonych nauk społecznych (socjologia, psychologia, pedagogika).

Naukowe zainteresowania czasu wolnego w Polsce rozpoczęły się w latach dwudziestych XX wieku. Pierwsze badania form spędzania czasu wolnego w środowisku robotniczym przeprowadził Kazimierz Korniłowicz w 1925 roku. W literaturze nauk społecznych dwudziestolecia międzywojennego problematykę czasu wolnego odnoszono do czasu pracy dorosłych. Dopiero po II wojnie światowej odniesienie to rozszerzono do czasu przeznaczonego na naukę szkolną i zaczęto badać formy spędzania czasu wolnego przez uczniów. W latach siedemdziesiątych zarysował się dość wyraźny podział zainteresowań naukowych problemami spędzania wolnego czasu. Socjolodzy badają dorosłych i młodzież pracującą, pedagogów interesują formy spędzania czasu wolnego przez uczniów, a psychologowie badają wpływ różnych form zachowań w czasie wolnym na rozwój i kształtowanie cech osobowości.

We współczesnej literaturze odnoszącej się do problematyki czasu wolnego można znaleźć wiele różniących się określeń i definicji tego pojęcia. Istnieje ogólna zgoda, że czas wolny jest „przeciwieństwem” czasu przeznaczanego na pracę zawodową, wykonywanie obowiązków z racji pełnionych funkcji i ról społecznych lub innych czynności związanych pośrednio z pracą zawodową. Pedagodzy, wypowiadając się o czasie wolnym uczniów i studentów, za ich pracę uważają naukę realizowaną w różnych formach, łącznie z pracą domową i samokształceniem. Rozbieżności najczęściej dotyczą sposobów wykorzystania i przeznaczenia czasu wolnego, co można stwierdzić na następujących przykładach:

- J. Pięta (2004, s. 11) przeznacza czas wolny na zajęcia domowe,
- K. Czajkowski (1979, s. 10) – na rozwijanie indywidualnych zamiłowań i zainteresowań oraz na kulturalny wypoczynek i kształtowanie bogatszej osobowości,
- J. Izdebska (1978, s. 23) – na czynności związane z wypoczynkiem, rozrywką i zaspakajaniem potrzeb wynikających z własnych zainteresowań.

Nie ma też zgodności, co do funkcji czasu wolnego. T. Wujek (1969) pisze o istnieniu tylko dwóch funkcji: rekreacyjnej i rozwojowej. A. Kamiński (1965) podaje trzy funkcje: wypoczynek, rozrywka, rozwój zainteresowań. D. R. Tauber (1998) wymienia tylko jedną funkcję – wychowawczą, ale przypisuje jej wiele zadań, takich jak:

- ciągle i ustawiczne przygotowanie człowieka do aktywnego, samodzielnego i racjonalnego działania,
- rekreacja społecznie akceptowana,
- wypoczynek i kulturalna rozrywka rozwijająca osobowość,
- kształtowanie pozytywnych zainteresowań i upodobań,
- nieograniczone korzystanie z dóbr kultury zgodnych z własnymi zainteresowaniami.

W dyskusjach nad problematyką czasu wolnego prezentowane są cztery aspekty: socjologiczno-ekonomiczny, psychologiczny, pedagogiczny oraz higieniczno-zdrowotny.

Traktując czas wolny jako trwały element procesu wychowania, w badaniach funkcji i zadań tego czasu należy uwzględnić rolę rodziny, szkoły i grupy rówieśniczej. Te środowiska mają do spełnienia szczególnie ważną rolę w planowaniu i realizacji czynności należących do obszaru czasu wolnego uczniów.

Pomimo wielu dyskusji i sporów o formach, zadaniach i efektywnych sposobach spędzania czasu wolnego istnieje zgodność poparta wynikami badań, że wszystkie sposoby, zadania i formy efektywnie realizować można poprzez:

- **turystykę** tworzącą specyficzne sytuacje wychowawcze dla dzieci i młodzieży oraz sytuacje poznawczo-kulturalne dla dorosłych;
- **sport** występujący w postaci widowiska i czynnej aktywności w niezliczonych dyscyplinach, wpływającej na prawidłowy rozwój fizyczny zarówno dziecka, jak i dorosłego człowieka;
- **środki masowego przekazu** rozumiane szeroko jako sposoby komunikowania się, nośniki informacji i przekazu różnego rodzaju treści o charakterze edukacyjnym, kulturalnym, rozrywkowym itp.

W powszechnej opinii panuje przekonanie, że obecnie uczniowie, a także dorośli w największym stopniu w czasie wolnym korzystają ze środków masowego przekazu. Z dyscyplin sportowych najbardziej popularna jest piłka nożna i – w zależności od wyników uzyskiwanych przez polskich sportowców występujących na stadionach Europy i świata – popularne stają się takie dyscypliny, jak: skoki narciarskie (A. Małysz), pływanie (O. Jędrzejczak), siatkówka, piłka ręczna, a ostatnio wyścigi samochodowe. Nieco mniejszym powodzeniem cieszy się turystyka.

Chcąc przekonać się, jakie formy spędzania czasu wolnego dominują obecnie wśród gimnazjalistów, przeprowadziłam badania tego zagadnienia³ na próbie losowej uczniów Gimnazjum nr 5 w Raciborzu.

Prezentacja wybranych wyników badań

Prezentowane wyniki badań mają charakter porównawczy sytuacji, w jakich znajdują się **gimnazjaliści młodszy** (kl. I, 13 lat) i **gimnazjaliści starsi** (kl. III, 15 lat) z uwzględnieniem płci tam, gdzie wyniki będą znacząco różniące się.

Na pytanie o ilość czasu wolnego w ciągu dnia połowa 13-latków odpowiada, że ma go 3 i więcej godzin (w grupie tej jest prawie 2/3 chłopców – CH). Tyle samo czasu deklaruje mniej 15-latków (37%), wśród których chłopców jest dwa razy więcej niż dziewcząt (DZ). Jedynie 3% wszystkich badanych z obu grup wiekowych stwierdza, że nie ma czasu wolnego.

Ulubione formy spędzania czasu wolnego układają się według ilości wskazań następująco:

	Według 13-latków	Według 15-latków
1.	słuchanie muzyki	słuchanie muzyki
2.	gra na komputerze (znaczną przewagę CH)	spotkania z koleżankami/kolegami
3.	spotkania z koleżankami/kolegami (2x więcej DZ)	gra na komputerze i uprawianie sportu (znaczną przewagę CH)
4.	oglądanie telewizji i uprawianie sportu	oglądanie telewizji
5.	czytanie książek	czytanie książek (znaczną przewagę DZ)
6.	wyjście do kina	wyjście do kina
7.	uczestnictwo w akcjach charytatywnych, bezinteresowna pomoc innym	uczestnictwo w akcjach charytatywnych, bezinteresowna pomoc innym

Hierarchia ważności form spędzania czasu wolnego jest prawie taka sama u starszych i młodszych gimnazjalistów.

Chcąc sprawdzić, czy formy spędzania czasu wolnego są zgodne z zainteresowaniami gimnazjalistów, zapytałam o to i okazało się, że układ zainteresowań prezentowany poniżej pokrywa się z realizowanymi formami. Okazało się, że gimnazjaliści najbardziej zainteresowani są:

- młodszy – muzyką, komputerem, sportem, kinem, telewizją, literaturą;
- starsi – muzyką, sportem, komputerem, kinem, literaturą, telewizją.

Powszechne przekonanie o największym korzystaniu w czasie wolnym ze środków masowego przekazu rodzi pytanie, jakie programy telewizyjne cieszą się największym zainteresowaniem gimnazjalistów.

³ Badania realizowane w ramach seminarium dyplomowego pod kierunkiem dra Anatola Bodanko w WSHE w Łodzi – Wydział Zamiejscowy w Wodzisławiu Śląskim.

Według wskazań badanych okazuje się, że:

- równo po 50% badanych niezależnie od wieku i płci wskazało filmy przygodowe,
- dużym powodzeniem cieszą się programy rozrywkowe i seriale;
- najmniej badanych gimnazjalistów interesują programy informacyjne (dzienniki, wiadomości).

Bardzo ważną informacją z punktu widzenia pedagogicznego są stwierdzenia, z kim i gdzie uczniowie spędzają czas wolny.

Na podstawie odpowiedzi badanych gimnazjalistów stwierdziłam, że:

- gimnazjaliści młodszy, niezależnie od płci, w grupach prawie równolicznych spędzają czas wolny z rodzicami i z rówieśnikami;
- gimnazjaliści starszy w znaczącej przewadze (prawie czterokrotnie więcej) czas wolny spędzają z rówieśnikami;
- niezależnie od wieku ponad $\frac{3}{4}$ badanych stwierdza, że ich ulubionym miejscem spędzania czasu wolnego jest podwórko i najbliższe okolice miejsca zamieszkania, a dalsze lokaty zajęły: dom rodzinny, dom koleżanki lub kolegi, a tylko nieliczni wskazali szkołę i obiekty sportowe.

Wielu ludzi czas wolny poświęca na rozwój fizyczny. Badani gimnazjaliści stwierdzili, że najbardziej preferowanymi przez nich formami rozwoju fizycznego są:

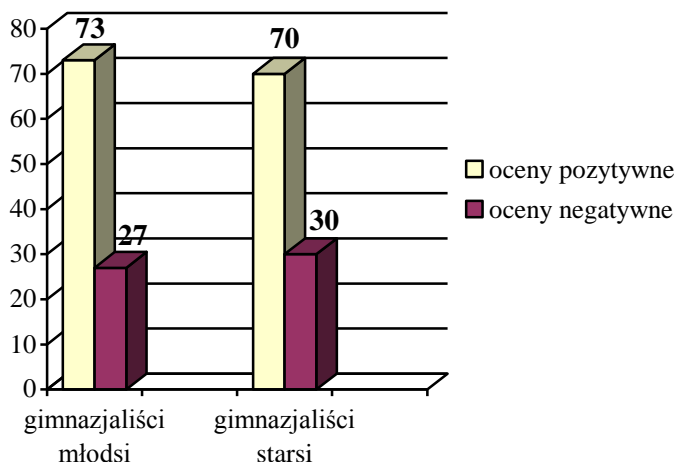
- dla młodszych – jazda na rowerze, gry w piłkę, bieganie;
- dla starszych – jazda na rowerze, pływanie, bieganie, gry w piłkę.

Nie stwierdziłam w odpowiedziach badanych znaczących różnic pomiędzy preferencjami dziewcząt i chłopców.

Zainteresowania pozalekcyjnymi formami spędzania czasu wolnego organizowanymi przez szkołę ułożyły się naprzemiennie:

- w grupie młodszych dość mocno preferowane przez chłopców koła zainteresowań cieszą się mniejszym zainteresowaniem dziewcząt, które są bardziej zainteresowane zajęciami sportowymi;
- w grupie starszych jest odwrotnie: chłopców bardziej interesują zajęcia sportowe, a dziewczęta bardziej wolą uczestniczyć w zajęciach kół zainteresowań.

Ocena zajęć pozalekcyjnych przez badanych gimnazjalistów przedstawiona na wykresie ma postać jak na rys. 1.

Rys. 1. Ocena zajęć pozalekcyjnych przez gimnazjalistów (w proc.)

Oceny dziewcząt i chłopców w obu grupach nie różniły się – były bardzo zbliżone.

Układ ocen zajęć pozalekcyjnych organizowanych przez szkołę w opinii badanych uczniów niezależnie od płci i wieku jest prawie taki sam, co może oznaczać, że organizacja i przebieg tych zajęć są bardzo dobrze przygotowane i realizowane zgodnie z oczekiwaniami uczniów.

Mam świadomość, że w prowadzonych badaniach nie objęłam wszystkich aspektów spędzania czasu wolnego przez uczniów, ale sądzę też, że badania problematyki czasu wolnego w jakimkolwiek zakresie są bardzo przydatne w planowaniu przedsięwzięć wychowawczych przez szkołę i realizowanych w stosunku do uczniów spędzających czas wolny poza zajęciami szkolnymi.

Bibliografia

- Czajka S., *Z problemów czasu wolnego*, Warszawa 1974.
 Czajkowski K., *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979.
 Dąbrowski Z., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1966.
 Dziewulak A., *Indywidualne i grupowe wzory zachowań w czasie wolnym*. [W:] *Po pracy i nauce. Wzory zachowań młodzieży w czasie wolnym*, red. K. Przeclawski, Warszawa 1979.
 Grochociński M., *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, Warszawa 1979.
 Izdebska J., *Czas wolny dzieci miejskich i wiejskich*. [W:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, red. K. Przeclawski, Warszawa 1978.
 Kamiński A., *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.

- Kowalczyk D., *Szkoła wobec doświadczeń pozaszkolnych uczniów w dobie elektronicznych środków przekazu*, Opole 1999.
- Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2004.
- Matyjas B., *Czas wolny*, hasło w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa 2003.
- Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2004.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
- Podstawy rekreacji i turystyki*, red. S. Toczek-Werner, Wrocław 2005.
- Przećlański K., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, hasło w: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005.
- Tauber D. R., *Pedagogika czasu wolnego*, Poznań 1998.
- Twój czas*, red. Z. Skorzyński, Warszawa 1977.
- Wnuk-Lipiński E., *Czas wolny – współczesność i perspektywy*, Warszawa 1975.

Summary

The problem of leisure has been in the field of scientific interest for a long time. Nowadays the significance of this issue is understood variously but there is an agreement that many ways of its spending may be used effectively during the implementation of the process of pupils' upbringing.

The author of this article has asked during research her own secondary school pupils to evaluate the ways of spending free time.